

GRÄHS, CARL GUSTAV

**Förslag till lag angående
sundhetsförhållandenas ordnande i riket,
i underdånighet afgivet den 17 juni 1859
af den för ändamålet i nåder förordnade
komite. Aftryck utur Hygiea**

Stockholm
1860

EOD – Miljoner böcker bara en knapptryckning bort. I mer än 10 europeiska länder!

Tack för att du väljer EOD!

Europeiska bibliotek har miljontals böcker från 1400-till 1900-talet i sina samlingar. Alla dessa böcker går nu att få som e-böcker – de är bara ett musklick bort. Sök i katalogen från något av biblioteken i eBooks on Demand- nätverket (EOD) och beställ boken som e-bok – tillgängligt från hela världen, 24 timmar per dag och 7 dagar i veckan. Boken digitaliseras och blir tillgänglig för dig som e-bok.

EOD bokens fördelar!

- Få samma utseende och känsla som med originalet!
- Använd ditt standardprogram för att läsa boken på skärmen, zooma och navigera genom boken.
- Skriv ut enstaka sidor eller hela boken.
- *Sök:* Använd fulltextsökning för enskilda fraser.
- *Klipp & klistra:* Kopiera bilder och delar av texten till andra applikationer (t.ex. ordbehandlingsprogram).

Villkor för användning

Genom att använda EOD-tjänsten accepterar du de villkor som ställs av biblioteket som äger den aktuella boken.

- Villkoren på svenska: <http://books2ebooks.eu/odm/html/nls/sv/agb.html>

Fler e-böcker

Redan nu erbjuder 30 bibliotek från 12 europeiska länder denna service. Mer information finns tillgängliga via <http://books2ebooks.eu> alla boken.

- <http://search.books2ebooks.eu/>

1022.
Foyg.
(B. 1.)

Förslag till Lag

angående sundhetsförhållandenas ordnande i riket, i underdånighet afgifvet den 17 Juni 1859 af den för ändamålet i nåder förordnade komité.

Stockholm 1859. 4:o. Sdd. 95.

Kritiskt Referat af

Dr C. G. ^{av} GRÄHS.

(Aftryck utur *Hygiea*.)

Komiterade inleda sitt arbete med en till K. M:t ställd underdånig skrifvelse, hvilken är nämnda förslag följaktig. Denna skrifvelse innefattar, utom sjelfva adressen:

1) Organisationsplanen för den central- och sammanhållande myndighet (Sundhets-styrelse), hvilken i följd af denna lag och dess antagande bör inrättas; 2) Tillägg till expropriations-lagen af den 20 November 1855, behöfliga i och för åtgärder till allmänna sundhetens bästa; och 3) Hemställande om nödvändigheten af ett förslagsanslag eller kreditiv, hvaraf understöd för sanitära arbetens fullbordande kunde lemnas åt kommuner, äfvensom åt enskilda eller bolag, åt dessa sednare i form af billiga amorteringslån; om understöd åt obemedlade distrikter till deras barnmorskors aflönande och ökad anslag för barnmorskeundervisningen; samt om reseunderstöd för större kunskapers förvärfvande i allmän helsovård och i det tekniska utförandet af dithörande arbeten åt personer, som dertill kunna vara kvalificerade.

BetänkanDET innehåller vidare:

1) Förslag till Lag om sundhetsförhållanden^{as} ordnande i riket, och förslag till ändringar i K. M:ts nådiga förordning den 30 December 1857, angående hvad till fö-

rekommände af farsoter och smittosamma sjukdomar bland rikets invånare iakttagas bör;

2) Motiverna till ofvanstående;

3) Reservation af komité-ledamoten Hr *L. Norin*; och till slut eller

4) Några belgiska kommunala sundhets-förordningar i öfversättning (såsom bilagor).

För att möjliggöra den öfversigt och granskning af ifrågavarande broschyr, referenten går att inför svenska läkare-sällskapet afgifva, och då nödvändigheten bjuder, med hänsyn till ämnenas mångfald och till undvikande af réitérater, att följa en viss plan, vill referenten låta denna redogörelse sönderfalla i 2 hufvudafdelningar, nemligen:

1. Lagens allmänna motiver eller Sundhetsreformen i allmänhet betraktad, och

2. Sjelfva lagförslaget och de speciella motiverna;

och skall referenten icke underlåta, att på de ställen, der det pröfvas lämpligt, äfven vidröra öfrige delar af betänkandet, de der ansluta sig till de förra och befinnas vara af större vikt.

---

1) *Lagens allmänna motiver, eller Sundhetsreformen i allmänhet betraktad.*

Allmänna helsovården har i alla länder delat samma öde. Under det man med alla de hjälpmedel, som vetenskap och humanitet kunna räcka, gjort de största, ädlaste och mest lyckade bemödanden att bereda *de sjuke* hjälp och lindring, hade man jemförelsevis föga eller intet utträttat till sjukdomars förekommande, eller till upprätthållandet af allmänna helsotillståndet. Det är först i sednare tider och i vissa länder, som det faktiskt blifvit ådagalagdt, att genom sundhetsåtgärder helse och lif kunna bevaras och mängden för tidig död förekommas; och sedan kunskapen och öfvertygelsen derom blifvit mera grundade, har man till och med ansett det nödvändigt, att låta lagstiftningen taga hand om helsovården. På detta sätt är det, som den s. k. *Sundhetsreformen* uppstått, och under loppet af de båda sista decennierna i flere länder kallat till lif mer eller mindre omfattande, viktiga lagbestämmelser. Erfarenheten har ock redan visat, hvad denna

reform förmått, och hvad med tiden deraf kan vinnas; ty dess mål och uppgift är icke blott mortalitetens förminskning, icke blott *medborgares lif och helsa*, utan äfven en moralisk förbättring af samhället, samt en ökad trefnad och materiel välfärd. »*National health is national wealth*». (Nationens helsa är dess välmåga).

Kasta vi nu en blick på vårt eget land, finna vi med ledsnad, att allmänna helsovården derstädes blifvit alltför mycket åsidosatt. »Jemförelsen», säga till och med komiterade (pag. 27) »är nedslående, ja nedsättande för Sverige», — och hvad annat, mena komiterade, då man i vårt land hittills icke kommit till »insigt och medvetande» om sakens vikt; och befara komiterade, att deras förslag skall möta mycket motstånd, af den grund, att, enligt deras ord, »ganska få påtänkt ämnet eller hunnit göra sig ett begrepp om dess stora vikt».

Referenten torde icke behöfva erinra derom, att hvarje större reformfråga, liksom hvarje större och mera omfattande idé, måste hafva 2:ne stadier att genomlöpa, innan den kan bringas i verkställighet. Under det första stadiet är den liksom en beslöjad bild, hvars drag eller konturer äro för betraktaren undangömda; den är föga känd, icke heller erkänd, men den bearbetas här och der af spridda krafter; man söker skingra fördomarna deremot, man upplyser, man öfvertygar, tills slutligen densamma med det inträdande 2:dra stadiet bringas fram i ljuset, vinner uppmärksamhet, skärskådas, af många och med växande intresse omfattas och omsider realiseras. Så förhåller det sig äfven med sundhetsfrågan; såsom föremål för lagstiftning är den visserligen ny i vårt land, men till sin teori och sina lärdomar är den icke så ny. Under de sista 40 åren har den blifvit uppmärksammas, ja äfven bearbetad af flera läkare i landet. Många af dithörande ämnen hafva ock dels meddelats, dels diskuterats i svenska läkare-sällskapet, och *dess* skrifers spalter bära vittne om, huru man sökt tillegna sig äfven utländsk erfarenhet i olika riktning. Sålunda har man sett offentliggjorda meddelanden och observationer, somliga af stort intresse, rörande kloaksystem och renhållning, vigten af ett godt och helsosamt vatten, ventilation, bad- och tvättanstalter, osunda boningar, osundheten af svinstallning,

begravningsplatser m. m., med eller utan statistiska belysningar — och engelska helsovårdslagen (Public Health Act), på hvilken komiterade basera sitt lagförslag, var till hufvudsakligt innehåll reproducerad i svenskt tryck för öfver sex år sedan. Komiterades påstående, att medvetandet om sanitära åtgärders förmåga, att motverka orsakerna till sjukdom och död, hittills icke vaknat hos oss, och att *ingen* inhemsk erfarenhet är att åberopa, är alltför långt drifvet, och vederlägges dessutom bland annat af åtskilliga tid efter annan offentliggjorda K. Förordningar, Cirkulärer och Reglementen, K. Sundhets-kollegii underdåniga Berättelser om Medicinalverket i riket, och förhandlingarne vid den Hygieniska kongressen i Köpenhamn 1858, vidare af Betänkandet rörande sanitära åtgärder i Göteborg afgifvet 1854, den under anläggning varande vattenledningen i Stockholm, och slutligen, om man så vill, af tillkomsten af just den riksdagsmotion, hvilken gifvit anledning till komiterades arbete. Referenten vill icke härmed hafva sagt, att något tillfredsställande redan blifvit gjordt i afseende på allmänna helsovården; utan skiljande mellan sjelfva åtgörandena och öfvertygelsen om deras nödvändighet, hvilken hos ganska många *är* grundad och *måste* vara det, så vida någon framgång skall vinnas åt komiterades förslag, har han med dessa anmärkningar, dikterade af sanningskänsla, endast velat visa, att komiterade med en förvånande tystnad, hvartill skälen äro honom obekanta, förbigått frågans historik i vårt eget land, liksom någon sådan icke existerade, eller som hade de rört sig på ett förut alldeles ouppodladt fält.

Men låtom oss träda ämnet närmare.

Det är ett gifvet faktum, att sjukdom och mortalitet äro mindre der befolkningen är spridd på en stor yta, än der den lefver sammanträngd, såsom förhållandet är med befolkningen i städerna. Men oaktadt Sverige i detta fall står framför andra länder, med endast en tiondedel stadsbefolkning, kommer det dock med hänsyn till mortaliteten i det 4:de rummet med 23 döda på 1,000, eller efter Norrige med 18, Danmark med 24 och England med 22 döde på 1,000, i medeltal på år; och till folkökningen i det 8:de rummet eller efter Norrige, Preussen, England o. s. v.

Orsaken till ett sådant missförhållande kan endast i ringa mån tillskrivas klimatet, *alldeles icke* allmänna missväxter, farsoter eller krig. Visserligen kan det till en betydlig del vara beroende af lefnadssättets osunda beskaffenhet — en omständighet, hvarpå Tabellkommissionen i sin sista underdåniga berättelse fäst at uppmärksamhet —; dock torde den hufvudsakliga grunden egentligen böra sökas uti befolkningens *densitet*, i förening med osunda, lokala förhållanden. Detta framstår tydligt, om man jemför dödligheten på landsbygden med den i städerna. Under femårsperioden 1846—1854 var dödligheten på landet 49 och i städerna 29 på 4,000 i medeltal för år; under qvinqvennet 1854—1855 hade landet 20 och städerna 33 på 4,000. I England är, såsom nyss nämndt blifvit, dödligheten i det hela 22, i London 23 på 4,000. I Hannover var dödligheten på landet under åren 1854 och 1855, 23,13, men i städerna endast 24,21 på 4,000, under det dödligheten för hela riket blir 23,28 eller helt nära stående intill Sveriges, der sålunda städernas öfvervägande mortalitet förorsakar en för riket ofördelaktig summa.

För att belysa detta, hafva komiterade uppgjort en tablå, som för hvarje stad i riket upptager antalet födde och döde under qvinqvennet 1854—1855, och antalet döde på 4,000 invånare i medeltal för år, enligt hvilken tablå mortaliteten i vissa städer uppgår till 40 på 4,000, och till och med deröfver, under det att de statistiska jemförelser, komiterade uppdragit med vissa utlandets större städer (pp. 30 och 31), deribland några ansedda såsom de osundaste i Europa, nemligen Wien, Liverpool och Manchester, ådagalägga, att ingen af dessa städer har en mortalitet, som öfverstiger 34 på 4,000. Vid de åren 1844—1845 anställda, lokala undersökningarna i England, befanns Liverpool vara den tätast bebyggda och bebodda, samt osundaste stad i riket, hvartill brister i renhållning, otillräckligt vatten och sammanträngning af den stora arbetarebefolkningen antagas hafva varit orsaken; och ändock står denna stad, i afseende på mortalitet, ej sämre än Arboga, Eskilstuna, Kristinehamn m. fl. svenska städer (p. 31). Af dessa sednare utgör dock sjelfva hufvudstaden den sorgligaste företeelsen i stort. Under det att bland större

utländska städer det gifves få, som hafva nativitets-undervigt — och denna då ganska ringa — är mortaliteten i Stockholm så excessiv, att den t. ex. åren 1851—1855, enligt komiterades beräkning, med icke mindre än 5,111 öfverstigit dess nativitet. Komiterade hafva här framhållit de osunda momenter och andra orsaker, som dertill äro vållande; men att reproducera dessa, så väl bekanta för svenska läkare-sällskapets ledamöter, anser referenten öfverflödigt; — den bild man i verkligheten har för sig, talar alltid mer än något konterfej.

Bland de statistiska beräkningar, på grund af hvilka komiterade deducera nödvändigheten af en sundhetsreform, intager den ofvannämnda tabellen öfver dödligheten i Sveriges städer främsta rummet. Det visar sig nemligen deraf, att 22 svenska städer hafva *högre mortalitet än nativitet*, samt att, i afseende på mortalitetens förhållande till folk-mängden, städerna kunna fördelas i 4 klasser: 1:sta klassen med 40 och deröfver döde på 1,000 invånare (4 städer, deribland Stockholm), 2:dra klassen med 30—40 döde på 1,000 (15 städer), 3:dje klassen med 23—30 döde på 1,000 (43 städer) och slutligen 4:de klassen med mindre än 23 döde på 1,000 (25 städer). De begge ytterligheterna representeras af Stockholm med 45 döde på 1,000 och Malmköping med 13 döde på 1,000. Då denna statistik är af ett stort inflytande på förevarande lagstiftning, hvarom vi ännu mera skola öfvertyga oss, när vi komma till förslaget 1:sta afdelning, kap. 8 om »åtgärder vid fortfarande större dödlighet», torde det vara skäl att något närmare granska densamma.

Hvad som först faller i ögonen är den egna kalkyl, hvarigenom komiterade funnit medeltalet *döde på 1,000* (för år). Granskar man den tablå, som komiterade i detta ändamål »hafva uppgjort» (p. 28), och hvilken således för referenten måste gälla såsom komiterades egna, statistiska material, vill det nemligen synas, som hade komiterade vid beräkningen af medeltalet döde på 1,000 (åtminstone för en mängd, om icke flertalet af städerna) försummat att till befolkningens numerär vid slutet af 1850 addera de under åren 1851—1855 födde, liksom icke dessa hade haft sin dödsprocent, hvarigenom händt, att detta medeltal blifvit högre, än det i verkligheten är.

Riktigare förefaller den kalkyl, hvilken, enligt hvad en fortsatt analys af tabellen visar, komiterade tyckas för *åtskilliga städer* hafva iakttagit, att i summan folkmängd äfven intaga de under de 5 åren födde; ty påtagligt är det nemligen, att, om exempelvis folkmängden någonstädes den 31 December 1850 varit 4,000, men under qvinniet 1854—1855 ökats med 500 födde, mortaliteten måste fördelas på 4,500 och icke på 4,000. För att visa, huru olika resultatet då blifver, vill referenten meddela en tabellarisk öfversigt af några vissa under de 4 olika klasserna upptagna städer, grundad på det sednare beräkningssättet:

Klasser af städer.	Döde på 1,000.	Klasser af städer.	Döde på 1,000.
1:sta kl. Stockholm..	39,0 i stället för 45	3:dje kl. Mariefred...	25,3 i stället för 28
» Söderköping	33,4 » » 40	» Grenna.....	21,2 » » 24
» Jönköping..	35,6 » » 41	» Wisby.....	24,6 » » 27
» Lidköping..	34,9 » » 41	» Skara.....	20,4 » » 24
2:dra kl. Karlskrona..	32,9 » » 37	» Kalmar.....	23,3 » » 27
» Göteborg....	31,6 » » 36	4:de kl. Strömstad...	19,2 » » 22
» Ystad.....	26,6 » » 31	» Umeå.....	19,7 » » 22
» Örebro.....	27,8 » » 32	» Wexjö.....	16,7 » » 19
» Marstrand..	28,5 » » 33	» Malmköping	11,2 » » 13
» Gefle.....	32,1 » » 37		

Genom ett sådant beräkningssätt, hvilket referenten likväl icke heller vill adoptera, när det angifver förhållandet lägre än i verkligheten, skulle den statistiska tabellen i sista kolumnen erhålla en alldeles förändrad gestalt. Hela 1:sta klassen (med 40 döde och derutöver på 4,000) försvinner; Ystad, Örebro och Marstrand komma att inrymmas uti 3:dje klassen; Grenna och Skara uti den 4:de, och sjelfva Malmköping — för hvars upptagande all grund saknas, när den hvarken är stad, ej heller, enligt komiterades förslag, med stad jemförlig, — framstår i en ännu fördelaktigare dager, med endast 11,2 döde på 4,000.

Huru komiterade hafva gått till väga vid sin beräkning, är svårt att utfinna, och sjelfva lemna de icke någon upplysning derom; emellertid torde en hvar, med den ofta nämnda tabellen för ögonen, medelst enkel regula di tri lättligen kunna öfvertyga sig om befogenheten af dessa anmärkningar.

Riktigaste sättet för den relativa dödlighetens beräkning för någon ort eller stad under en viss period, t. ex. qvinqvenniet 1851—1855 år, enligt referentens åsigt, att addera folkmängden den 31 December 1850 till folkmängden den 31 December 1855, dela summan med 2, samt använda den erhållna qvoten som divisor, och summan af de under dessa åren döde $\times \frac{1000}{5}$ såsom dividend.

Enligt denna metod blifver, om man fortsätter jämförelsen, resultatet följande:

Klasser af städer.	Döde på 1,000.		Klasser af städer.	Döde på 1,000.	
	Komite-rade.	Referen-ten.		Komite-rade.	Referen-ten.
1:sta kl. Stockholm	45	44,7	3:dje kl. Mariefred	28	27,8
» Söderköping	40	36,8	» Grenna	24	22,3
» Jönköping	41	39,3	» Wisby	27	26,8
» Lidköping	41	37,6	» Skara	24	22,4
2:dra kl. Karlskrona	37	37,4	» Kalmar	27	25,6
» Göteborg	36	34,4	4:de kl. Strömstad	22	20,8
» Ystad	31	30,9	» Umeå	22	22,0
» Örebro	32	30,7	» Wexjö	19	18,3
» Marstrand	33	33,7	» Malmköping	13	12,9
» Gefle	37	36,6			

Referenten har äfven använt andra uträkningsätt *), men icke lyckats träffa någon fullständig öfverensstämmelse med komiterades *medeltal döde på 1,000*, utan, med andra ord, trott sig finna, att komiterade hafva följt än en, än en annan metod. Referenten anser det obehöfligt, att i större detalj fullfölja kontrollen. Ofvanstående torde vara

*) Sådana äro (med afseende på qvinqvenniet 1851—55), t. ex.:

1) att för hvarje år dividera antalet döde under året, multiplicerade med 1,000, med antalet invånare, sådant det befann sig på årets sista dag, och, sedan dessa värden erhållits för 5 år, dividera deras summa med 5, då qvoten gifver den sökta dödsprocenten;

2) att summera folkmängden på årets sista dag för de 5 åren, använda summan såsom divisor, och antalet af de under dessa 5 år döde, multiplicerade med 1,000, såsom dividend;

3) att till 1850 års folkmängd lägga medeltalet af födde under qvinqvenniet 1851—1855 och dividera denna summa uti antalet döde på samma tid, multiplicerade med $\frac{1000}{5}$; m. fl. a.

tillräckligt, för att framlägga beskaffenheten af komiterades tabell och af den uppställda klassifikationen.

I omedelbart sammanhang med denna klassifikation heter det (pag. 30): »medellifstiden måste i Malmköping uppgå till öfver 50 år, då densamma i Stockholm väl knappast uppgår till 17», och vidare: »om man ej skulle vilja påstå, att i Malmköping lefves för länge, måste väl medgifvas, att i Stockholm lefves för kort och att alltför mången der går en för tidig död till mötes».

På hvilka premisser stödja sig dessa nakna satser?

Komiterade hafva här synbarligen förvexlat 2:ne olika, statistiska begrepp, nemligen: medelproportionen dödsfall i förhållande till antalet invånare och de afidna personernas medelålder (*mean age at death*) — begrepp, som det är så mycket viktigare att icke sammanblanda, som denna sednare eller dödsmedelåldern, till följe af de många och vexlande förhållanden, hvaraf den beror, utgör en ganska osäker beräkningsgrund för städers eller kommuners relativa sundhet *).

Det kan naturligtvis icke tillräknas komiterade, att de statistiska materialerna äro ofullständiga, men så mycket viktigare är det, att göra ett försigtigt bruk af dem, man äger. Beträffande befolkningsstatistiken är det väl bekant, hvilken ovisshet der vidlåder densammans uppgifter. Mantalsförteckningarna äro opålitliga, dels derföre att de verkställas under hösten, då tjenstehjons-flyttningen pågår, dels emedan många personer hålla sig undan; och äfven prestlängderna, hvilka lära följas af Tabellkommissionen, lemna osäkra resultat, alldenstund inflyttande tjenstehjon och annat löst folk icke ordentligen låta anteckna sig hos pastorerna, hvarigenom händer, att, som dödsfallen alltid angifvas, mortalitetsprocenten lättligen kommer att öfverstiga verkliga förhållandet. Detta gäller åtminstone i afseende på städerna, och i synnerhet Stockholm, hvar-est, resande inberäknade, väl ungefär 40,000 människor årligen äro på en rörlig fot, hvarken inskrifne i kyrkoböcker eller mantalslängder, men hvilkas dödsprocent betungar mortalitetstabellerna. Härtill kommer, att uppgifterna hos oss beräkna befolkningen *de droit* och icke *de*

*) Jfr *Registrar General's Fifth Annual Report*. London 1843, p. 41.

fait, och sålunda aldrig redogöra för det verkligen existerande förhållandet. Om derföre någon sanning skall vinnas, måste man taga ett *medium* ej blott af flera år — utan till och med af många år. Komiterade hafva likväl hufvudsakligen hållit sig till den korta tidsperioden af qvinqvennet 1851—1855, — ett val, hvilket dessutom i det fall varit *ogynnsamt*, att Sverige under dessa år varit mycket hemsökt af 2:ne härjande epidemier (kolera och rödsot). Till bevis härpå, vill referenten exempelvis anföra Stockholm. Medeltalet döde på 1,000 var

år 1851	38.
» 1852	38,7.
» 1853	62.
» 1854	42,2.
» 1855	42,1.

223,

eller i medeltal för 5 år 44 à 45. Låter man den år 1853 tillfälligtvis härjande kolerafarsoten icke ingå i räkningen, utan anser detta års dödsprocent lika med de 2:ne följande årens, så blifver medeltalet för år = 40,6 i stället för 44 à 45!

Tager man slutligen i betraktande de många olika förhållanden, som hafva inflytande på mortaliteten, hvar-till hörer i främsta rummet in- och utflyttningar, det relativa antalet barn och vuxna, de lefvandes medelålder m. m., och tillika erinrar sig, att vi i Sverige sakna en mortalitetsstatistik och sålunda äfven en behörig kännedom om mortaliteten af just sådana sjukdomar, hvilkas utbredning gynnas af osunda förhållanden, så inses lättligen å ena sidan, huru många svårigheter der i statistisk väg möta sundhetsreformen, — svårigheter, hvilka genom den nyorganiserade statistiska centralbyråns pågående utmärkta arbeten i en snar framtid torde undanrödjas —, samt å den andra, huru varsamma reformatorerne böra vara i sina konklusioner.

Referenten har framlagt dessa anmärkningar, emedan han ansett dem *påkallade*; må de dock icke så tydas, som skulle han dermed vilja jäfva komiterades påstående, att dödligheten i de svenska städerna är utomordentligt hög; tvärtom är han den förste att erkänna detta, och hyser i

likhet med komiterade den öfvertygelsen, att denna stora dödlighet i väsentlig mån beror af försummade helsovårdsangelägenheter.

Komiterade öfvergå nu till ämnets *fysiologi* och anföra — med stöd af »Belgiska ministerns program af den 7 Februari 1849, samt Health of Towns Commission's utlåtande af 1844» (!) — såsom orsaker till abnorm och förtidig dödlighet, följande:

- 1) Orent, dåligt vatten,
- 2) Dålig, förskämd luft,
- 3) Felaktig renhållning,
- 4) Fuktiga, öfverbefolkade, osunda boningar, samt
- 5) Brist på öppna platser (»till luftvexling och för barn till lekplatser»);

till hvilka orsaker komiterade, med afseende på den stora dödligheten i Sveriges städer, ansett sig böra tillägga ännu några andra, nemligen »ordningar och försummelser i lefnadssättet», företrädesvis *bränvinsmissbruket*, såsom den både fysiskt och moraliskt mest ingripande. För att bevisa detta, lemna komiterade en tablå öfver dödsfall genom alkoholförgiftning i Sverige under vissa år, jemförande i sådant hänseende dermed England och Norrige — en jemförelse, hvilken utfaller ganska sorgligt för vårt kära fädernesland, hvarefter komiterade, meddelande en mälning — efter engelska läkaren Dr *Southwood Smith* (icke *Soutwood Schmidt*) — hemtad från osunda fabriksstäder i England, öfver den försämring af släktet, som blifver en följd af ett onaturligt och osundt lefnadssätt, framställa den åsigten, som icke saknar sina grunder, »att en konsekvent lagstiftning till de sprithaltiga dryckernas fördyrande och svåråtkomlighet är enda praktiska utvägen till det ondas afhjelpande, hvarförutan en sanitär lagstiftning i Sverige skall blifva ofullständig och mindre verksam» (p. 35, 36, 37, 38, 39). Hvilka olyckor bränvinsmissbruket alstrar i vårt land, derom lemna dödsstatistiken icke mindre än brottmålstabellerna ett bedröfligt vittnesbörd; och man kan icke ofta nog fästa uppmärksamheten derpå. Frågan ingredierar dock egentligen icke uti komiterades arbete, annorlunda än såsom en indirekt verkan af ett osundt lefnadssätt, af det gift, som genereras i osunda trakter och den deraf upp-

kommande nedstämning till kropp och själ, hvilken är en mäktig lockelse till förtärande af spirituösa drycker, och är det just detta, som den ofvannämnda af *Southwood Smith* gifna skildringen (p. 39) vill lägga i dagen.

Efter denna digression afhandla komiteråde (p. 40, 41, 42, 43) de ofvananförda orsakerna till sjukdom och dödlighet, såsom: luft och vatten af oren och förderfvad beskaffenhet, öfverbefolkning af bostäder, luftens normala halt af kolsyra, mängden deraf i den utandade, behovet af ventilation m. fl., åt hvilka ämnen komiterade längre fram egna en ytterligare granskning (p. 53, 54, 55). Referenten vill icke uppehålla läkare-sällskapet med komiterades argumentationer, då både teori och bevisande fakta i dessa hänseenden förut äro för sällskapet så väl bekanta. Några spridda drag deraf torde dock böra återgifvas.

»Luften förskämmas hufvudsakligen på 2 sätt:

1) genom utdunstningen från jäsande, förruttande samlingar, isynnerhet latrinämnen, och från animaliska och vegetabiliska ämnen i jordytan, och

2) genom ett gift af animalisk natur, alstradt der menniskor tätt sammanpackas, således i instängda, mycket befolkade boningsrum, å emigrantskepp, i kaserner, fängelser» o. s. v.

Beträffande 1:sta momentet eller kloakemanation, anföra komiterade engelska läkarne, *Dr. H. Barker's* och *Richardson's* forskningar och deras experimenter med de derur sig utvecklande gaser af kolsyra, svafvelväte och vätesvafldt svafvelammonium, blandade med atmosferisk luft, och experimenter med hvarje af dessa gaser särskilt, i hvilka man infört olika slags djur, förnämligast hundar, äfvensom med ammoniak och dess salter (p. 40 och 41). Referenten förbigår här de verkningar, som deraf följde, såsom varande för Eder, M. H., alltför väl kända.

Hvad angår det 2:dra momentet, anföras såsom bevis 2:ne uppgifter eller berättelser, den ena om förhållandet vid en ransakning i Oxford, 1577, den andra om ett förhör i Old Bailey (»Old Bailey session») den 5 Maj 1750, hvilka läsas å pag. 42: »Till hvad grad af intensitet», heter det, »detta gift kan utveckla sig tjenar såsom bevis effekten af ransakningen i Oxford 1577 (*Black*

assize). En mängd fångar, hvilka någon tid tätt sammanpackade afbidat ransakning i Englands då varande usla och förpestade fångelser, uppfördes till förhör, och i domsalen hade en massa af nyfikna inträngt. Fyratio timmar derefter voro ordföranden, sheriffen och dertill 300 af de närvarande döde. Man ville förklara detta såsom Guds hämnd för de oskyldigt lidande. Men nu förstår man detta bättre och skrifver det på den naturliga räkningen af det animaliska giftets utveckling. Ett likartadt förhållande företer den bekanta »*Old Bailey session*» den 5 Maj 1750. Lordmayorn, två af domrarna och en af aldermennen of the bench, hvilka haft sin plats på samma sida som fångarna, smittades med dödande tyfus).

Dessa händelser eller rättare historier, hemtade från Dr *Duncan's* »Rapport till Health of Towns Commission om orsaken till den höga dödligheten i Liverpool»*), och hvilka utan tvifvel hafva innehållit någon sanning, om de blifvit riktigt tydda, lemna referenten åt sitt värde, betraktande dem såsom *curiosa*, men ej såsom vetenskapliga fakta, gällande i våra tider. Den verkan, som tillskrifves den tätt packade massan af åhörare, är förvånande och tillvinner sig ögonblickets uppmärksamhet, men kan icke anses annorlunda än såsom en sökt effekt, af föga värde inom naturforskningens gebit; och det länder för öfrigt komiterade till beröm, att de aldrig behöft åberopa nämde fakta för att tillvinna sig öfvertygelse om sakens vigt. »Framtida iakttagelser», säga komiterade med anledning häraf, »skola utan tvifvel visa, huruvida de begge mördande feberformerna, tyfoidfieber och tyfus, stå i direkt kausalt sammanhang till endera af här anförda tvåfaldiga arters gifter: om den förra, en diarrhé-sjukdom, ensamt uppkommer af foekal-utdunstningar, och den sednare, en blod-sjukdom med afsöndring åt huden (pest- och fältsjuka), af sist anförda animaliska gift». Denna hypotes må stå för komiterades egen räkning; referenten har sig väl bekant den allmänna åsigten om tyfusfeberns uppkomst; för sin del betviflar han dock högligen, att förruttnande animaliska och vegetabiliska ämnen i och för sig ensamma äro tillräckliga orsaker till denna sjukdom; men väl är

*) First report of the Commission etc., Vol. 1. London, 1844.

han öfvertygad, att de på det högsta gynna dess utbredning, när den en gång utbrutit i trakter, der desamma i riklig mängd finnas tillstädes — en öfvertygelse, som också delas af den nyss nämde Dr Duncan *). I denna mening torde äfven det af komiterade (p. 43) anförda, prof. *Baudens'* yttrande om »typhus» (eller rättare l'influence typhique?) **) kunna uppfattas, då han säger: »on pourrait le faire naitre et mourir à volonté». Men då komiterade tillägga, att detta yttrande »bör sättas såsom inledning och utgångspunkt för sanitär lagstiftning», förmodar referenten, att komiterade åsyfta denna sats' sednare membrum: »on pourrait le faire mourir à volonté».

Vid frågan om dåligt, osundt vatten och dess inflytande på sjukligheten och dödligheten, citeras flera talande bevis, isynnerhet från kolera-epidemierna i England. Men icke nog dermed. Komiterade, som i allmänhet äro särdeles begärlige efter *utomordentliga* fakta, hafva äfven här ett dylikt att anföras, hemtadt från miss *Nightingale's* berättelse om engelska arméns sjukvård under sista orientaliska kriget. »Då hon kom till Skutari», läser man p. 43, »var hospitalet der fullt af tyfussjuka; nästan hvarje sårad som inkom, angreps af febern; hvarje sjuk hade blott en fjerdedel af det utrymme, honom borde tillkomma; i bassinen, derifrån vatten hentades, låg en död häst, och sjukhusets persedlar lades der någon gång i blöt. Efter vidtagna förändringar i dessa hänseenden aftog feberfrekvensen och sjukdomen upphörde slutligen». Referenten betvivlar icke sanningen af denna något lösa och ofullständiga uppgift, men inser icke heller, hvad andel det på förenämnde sätt förorenade vattnet haft i tyfusfeberns freqvens vid sidan af de öfriga, högst viktiga orsaksmomenterna, hvilket komiterade dock egentligen velat visa. Att denna tilldragelse var i hög grad sårande för sundheten, och att den menligt skulle inverka på de sjuka, kan ej bestridas; men något annat kan väl derom icke sägas, och komiterades argumentation hade ingenting förlorat, om den helt och hållet förbigåtts.

*) Jfr den nyss citerade rapporten!

**) *La Guerre de Crimée, etc. etc. par M. L. Baudens, Paris 1858, p. 230.* »— — on pourrait faire naitre et cesser à volonté l'influence typhique».

Ett annat viktigt sanitärt vilkor är *ljuset*. Komite-
rade yttra sig kort men sannt om dess välgörande infly-
telse. Beträktelserna åter, som följa derpå, om luftens
ozonhalt och den betydelse läran derom kan få i en fram-
tid, tangeras visserligen komiterades ämne; de äro dock här
af föga vikt och inverka på intet sätt på komiterades arbete.

I midten af dessa undersökningar hafva komiterade
inrymt en kort *historik* öfver sundhetsreformen hos olika
folk (p. 45—49), begynnande med exempel från romarne,
mexikanarne, judarne. Komiterade hafva för den goda
sakens skull framhållit några slående data, om hvilka
det kan vara intressant nog att taga kännedom; men då
det heter om den yttre renligheten i Mexiko vid tiden
för den spanska inkräkningen, att af de 300,000 invå-
nare, som beräknas hafva funnits i staden, 4,000 dagligen
användes till att sopa och skölja gatorna, har referenten
svårt att, äfven med den största respekt för och det hög-
sta uppskattande af de sanitära angelägenheternas bety-
delse, åtminstone deraf göra sig en idé om graden af den
»förädlade civilisation», som skall hafva utmärkt de ur-
sprungliga invånarna.

Komiterade öfvergå sedermera till den närvarande
tiden och de olika länderna, beskrifvande sundhetsreformens
framgång i England, Belgien, Frankrike, Preussen
och Danmark. De vidröra dock endast helt kort de 4
sistnämnda, emedan dessas lagstiftning är af en fragmenta-
risk beskaffenhet, framträdande i strödda polisförfattningar,
men sysselsätta sig så mycket utförligare med England,
enär detta land gifvit exemplet af en allmän och mera
genomförd lagstiftning, och omtala sålunda sundhetsagi-
tationens uppkomst och fortgången af de sanitära förbät-
tringarna derstädes från år 1839 till och med 1848, då
Helsövärdslagen (Public Health Act) sanktionerades. Att
komiterade företrädesvis egnat sin uppmärksamhet åt Eng-
land, synes referenten vara desto *konsequentare*, som komi-
terade valt detta land till mönster och derifrån hemtat de
hufvudsakligaste bevisen för frågornas vikt. Referenten
skulle för denna orsaks skull önskat finna en större nog-
granhet i dessa uppgifter, åtminstone icke den lucka, som
företer sig rörande sakens *primum movens*. Det torde

nemligen icke böra förbigås, att detta utgick från 3:ne medlemmar af den engelska läkarekåren Dr:ne *Southwood Smith*, *Neil Arnott* och *Kay*, (isynnerhet den förstnämde) hvilka, på föranstaltande af Poor Law Commission (fattigvårdskomitén), anställde undersökningar om tyfusfeberns och några andra sjukdomars *frekvens* i Londons alla distrikter och uti rapporter till nämde Commission 1838 och 1839 *) framlade de fysiska orsaker till sjukdom och dödlighet, för hvilka isynnerhet de fattiga äro utsatte, och de der genom sundhetsåtgärder kunna undanrödjas. Derpå följde de, likaledes genom Poor Law Commission tillvägabragta, lokala undersökningarna i England, Wales och Skottland om den arbetande klassens sundhetsförhållanden **); och var nu härmed vägen anvisad åt sundhetsreformererna, bland hvilka första rummet intages af Mr *Chadwick*, Juriskonsult, Barrister-at-Law (icke, såsom komiterade uppgifva, läkare), hvilken genom sin ställning som sekreterare i Poor Law Commission kom att vända sin håg åt denna verksamhet. — Referenten har i förbigående tillåtit sig dessa beriktiganden, öfvertygad, som han är, att de icke illa upptagas af dem, som intressera sig för ämnets vetenskapliga sida, och således icke heller af komiterade.

Beträffande öfriga länder, omtalas *Belgien* med dess Conseil supérieur d'Hygiène publique, dess lokala Nämder och »Commissaires-Voyers», samt dess General-Inspektör för allmänna sundheten; och

Frankrike med dess, nära liknande, institutioner. Vidare foga komiterade härtill belysningar om Preussen, och några få sådana äfven om Danmark, hvarefter de, (pag. 50 och 54) med ledning af Registrar General's i England Berättelser, uppställa en jämförelse mellan medelmortaliteten 1844 och 1856, d. ä. före och efter sundhetsreformens införande, hvilken talar högt för den sednars i många riktningar radierande, välgörande verkan.

*) Fourth Annual Report of the Poor Law Commission, London 1838. Supplement N:o 1, 2 och 3. — Fifth Annual Report of the P. L. Com, London 1839. Appendix C. 2., l. c.

**) Local Reports on the sanitary condition of the labouring population in England, Wales and Scotland. 2 Vols. 1842.

2) *Lagförslaget och de speciella motivena.*

Ifrågavarande Lagförslag, hvilket, enligt hvad ofvan nämnt blifvit, utgår från Englands princip af en mera allmän och genomgripande sundhetslagstiftning, utgöres af 3 afdelningar med 90 §§.

1:a *Afdelningen*: Städerna,

2:a *Afdelningen*: Landsbygden, och

3:e *Afdelningen*: Allmänna bestämmelser.

1:a *Afdelningen*: *Städerna*, hvartill äfven räknas sådana landtsamhällen, som, utan att äga stadsprivilegier, äro med städer jemförliga genom tätare bebyggning, folkrikhet o. s. v., utgöres af 9 kapitel: 1:a Om tomtreglering, 2:a Om nybyggnad, 3:e Förändring af befintlig byggnad, 4:e För helsan menliga handteringar, 5:e Osunda bostäder, 6:e Renhållning, 7:e Begravningsplats, 8:e Åtgärder vid fortfarande större dödlighet, och 9:e Hvad med stad jemförligt är.

Följande samma ordning, går referenten att framställa några granskande anmärkningar i afseende på en och annan af hithörande lagpunkter.

Kap. 2. *Nybyggnad.*

§ 3. *Högst hälften af tomt må bebyggas.*

Detta stadgande är alltför godtyckligt och för mycket ingripande i enskilt rätt. Antingen synes det böra haft en större utsträckning, t. ex. af $\frac{2}{3}$ i likhet med den nya, danska byggnadslagen, eller ock varit vilkorligt, lämpadt efter omständigheterna och beroende af de respektive myndigheternas pröfning.

§ 5. *Höjden af byggnad, mätt på dess midt och beräknad till taklistens öfre kant, må ej öfverstiga 60 fot och ej heller vara större, än förbigående gatas bredd, ökad med en fjerdedel deraf. — — — — — Offentlig byggnad med öppet läge får hafva större höjd än 60 fot.*

I kap. 1, § 4 föreskrifves, att »gata blifver minst 40 fot bred». Då en större bredd således både tillåtes och stundom kan vara önskvärd, inträder en inadvertens i § 5, möjligen föranledd af en oriktig redaktion. Ty antag, att gatans bredd är 50 eller 55 fot, så må ju höjden,

enligt innehållet i först åberopade § uppgå till 62½ fot i förra fallet, och till 68¾ fot i det sednare, som således öfverstiger det bestämda maximum af höjd eller 60 fot.

Männe icke äfven någon större utsträckning bort gifvas åt enskilda byggnader vid större öppna platser eller med öppet läge? Komité-ledamoten Hr *Norin* har afgifvit en reservation i denna riktning (pp. 80 och 84), uti hvilken referenten gerna instämmer.

§ 11. *I boningsrum skall finnas fönster, jemte dragruta, hvilken kan alla årstider öppnas. Äfven skall vara tillfälle till uppvärming.*

§ 12. *I offentliga samlingsrum, skolrum, fattighus och dermed jemförlig byggnad skola ändamålsenliga anstalter finnas för luftväxling. I fabriker och verkstäder skall ock nödig luftväxling kunna underhållas, o. s. v.*

Föreskrifterna i 11 och 12 §§ äro högst viktiga och ändamålsenliga. Referenten förvånas endast öfver det i Motivet fällda yttrande, att vådan af bristande luftväxling äfvensom af de, i några §§ längre fram anförda, för hel-san menliga anstalter först *nyligen* blifvit allmänt känd och erkänd. I sednare fallet vill referenten icke sträcka sig så långt som komiterade; ty det torde ännu dröja länge, innan ett sådant erkännande öfverallt banat sig väg; hvad åter kunskapen derom angår, så är denna, om äfven ännu ej så allmän, dock ej en sådan innovation, som komiterade angifva.

§ 13. *Afträdes- och gödselkistor må ej anläggas, utan iakttagande af följande föreskrifter, o. s. v.*

I denna § omtalas sålunda *afträdeskistor*, om hvilka det föreskrifves »att de genom puddling med stensättning eller genom cementering i botten och på sidorna skola göras täta, så att flytande orenlighet ej kan utträngas». Hvad mena komiterade här med *afträdeskistor*? Referenten har sig inga andra sådana i städer bekanta, än de franska s. k. *fosses d'aisance* (afträdesgropar). Hafva komiterade tänkt sig sådana, torde denna lagstiftning vara opåkallad, enär dylika inrättningar hos oss lyckligtvis icke finnas och aldrig böra få existera, då de, långt ifrån att vara hygieniska, äro af en för allmänna sundheten sårande, ja — till och med vederstygglig natur.

Kap. 4. För helsen menliga handteringar.

§ 17. Dylika handteringar indelas i två klasser: den första får ej inrättas eller drifvas i boningshus; den andra kan, under af vederbörande myndighet för tillfället bestämda vilkor, inrättas och drifvas i eller nära bebodda lägenheter.

§ 18. Till första klassen räknas:

4. Ammoniakfabrik.

Komiterade hafva ställt främst i första klassen ammoniakfabrik. Hänföra då komiterade dit äfven ammoniak- och salmiaksfabrikation medelst destillering af animaliska ämnen, eller extrakt af kondenseradt gasvatten? Referenten föranledes till denna fråga deraf, att, enligt i Frankrike gällande fördelning af hithörande inrättningar i 3:ne klasser *), med ett strängt reglementerande i dessa hänseenden, nämnde ammoniak- och salmiaksfabrikation uppställes under den första klassen, men ammoniakfabrik i stort med ammoniakssalter under den 3:dje (enligt dekreterna af den 14 Januari 1845 och den 31 Maj 1833).

§ 19. Till andra klassen höra:

6. Ångmaskiner.

Med rubriken ångmaskineri åsyfta komiterade naturligtvis verkstäder, fabriker eller handteringar, som drifvas med tillhjälp af ångmaskin.

Det är i sanning af vigt, att stränga föreskrifter gifvas beträffande ångapparater, icke blott i och för den obehäplighet, som vållas af bullret och röken, utan förnämligast för faran af explosion och de talrika olyckor, som på mekanisk väg kunna förorsakas deraf. I Frankrike, hvilket land i denna fråga förtjenar åberopas framför alla andra, har lagstiftningen mycket sysselsatt sig med densamma, emedan man insett nödvändigheten att medelst

*) 1) Sådana, som böra vara belägna aflägsset från enskilda boningar, 2) de, för hvilka aflägsset läge icke är ett absolut nödvändigt vilkor, men väl vissheten, att de arbeten, man der förehafver, verkställas på ett sätt, som icke gör skada eller besvär för personer i grannskapet, och 3) de, som utan olägenhet kunna existera invid boningar, men hvilka likväl måste vara under polisens uppsigt.

lämpliga reglementen skydda omgifvande boningar för olägenheter och faror. En gammal förordning af den 14 Januari 1815 skiljde ångmachinerna i 2:ne olika slag, nemligen efter som de fungerade med hög- eller lågtryck; men då denna indelning endast grundade sig på ångans expansion i kitteln, blef följderna, att ganska små apparer med högtryck underkastades strängare vilkor i afseende på lokalen för deras förläggande, än de stora med lågtryck, ehuru explosion från de förra var mycket mindre att befara, än från de sednare. På grund häraf utkom en ny K. Förordning den 24 Maj 1843, som ännu är gällande, hvilken uppförde dem i 2:ne klasser af de s. k. »Etablissemens insalubres ou incommodes ou dangereux», fördelande dem i 4 kategorier, allt efter den större eller mindre fara, de kunde föranleda, ej blott på grund af ångans spänning, utan äfven till följe af deras olika dimension eller rymlighet.

Under sådana förhållanden synes det, som komiterade hade haft skäl att upptaga ångmaskiner uti deras första klass och icke, såsom nu skett, uti den andra eller bland sådana handteringar, hvilka »under af vederbörande myndighet för tillfället bestämda vilkor», såsom det heter, »kunna inrättas och drivas i eller nära bebodda lägenheter». Den invändning kan visserligen göras, att kontrollen är gifven i dessa uttryckta vilkor; men referenten föreställer sig, att vederbörande myndighets hörande och tillåtelse *alltid* komma att föregå, hvadan en väl begränsad och motiverad klassifikation, grundad på den olika handteringens olika våda, till ledning dervid blifver både nyttig och behöflig.

17. Slakteri.

Då komiterade hänfört *slakteri* till andra klassen, må det erinras, att i Frankrike, der denna angelägenhet är på ett utmärkt sätt anordnad, den vigtiga skillnaden är uppdragen, att alla *offentliga* slakterier, och *enskilda* sådana i städer med mer än 10,000 invånare tillhöra 1:a klassen af osunda handteringar, då deremot *enskilda* slakterier i kommuner, hvilkas befolkning understiger 10,000, inrymmas i den 3:dje. Att denna handtering är afgjordt men-

lig för sundheten, hafva dessutom komiterade sjelfva indirekt bekräftat, då de i motivet framhållit, att i de sednaste åren förbud utgått mot slagteris drifvande inom den tätt bebyggda del af Stockholm, som benämnes »staden inom broarna». För öfrigt må det anmärkas, att, då komiterade uppgifva (p. 60), det deras klassifikation af helsofarliga yrken är uppgjord med ledning af de i *Frankrike* och *Danmark* om samma ämnen vidtagna författningar, detta påstående icke tyckes alldeles bekräfta sig, hvad beträffar det förstnämnda landet eller Frankrike.

I förteckningen öfver de för helsan menliga handteringarna saknar referenten åtskilliga, som der bordt inrymmas, i främsta rummet sockerbruk (och sirapskokerier) samt tändsticksfabriker, beträffande hvilka det redan länge varit stadgad för Stockholm, att de skola vara afsides på malmarna belägna — förordningar likväl, som tillkommit för undvikande af eldfara, icke i sanitär syftning, hvarpå komiterade ej utan skäl med en viss accentuering fästa uppmärksamhet (p. 60). Till dessa kunde ytterligare läggas: kemiska fabriker af alla slag, färgerier, tvålfabriker, metallslagerier, kalkugnar, jemte några andra.

§ 22. *Tapeter med arsenikfärger, samt barnleksaker och konfekturer med tillhörande omslag, bestrukna med arsenik- eller annan metallfärg, må icke till salu hållas.*

Denna § hörer icke till 4:e kap., ty den afser icke vådan af sjelfva handteringen; men, hvad mera är, den hörer ej ens till ifrågavarande lagstiftning, hvilken till följe af sin beskaffenhet uteslutande bör hafva att göra med lokala förhållanden.

Kap. 5. *Osunda Bostäder.*

§ 23. *Lägenhet, som på helsan kan menligt inverka, må till beboende förbjudas, intildess densamma blifvit i nöjaktigt stånd försatt.*

§ 24. *Likaledes må förbjudas, att i samma lägenhet inrymma så stort antal personer, att helsan deraf kan komma i fara.*

Referenten delar fullkomligt de åsigter och det resonemang, som ligga till grund för stadgandena i dessa båda §§ (Jmfr Motivets pp. 60, 61 och följ.). Men äro icke ordalagen »lägenhet, som kan menligt inverka på helsan» af en alltför sväfvande beskaffenhet? hvilka grunder skola sundhets-nämnderna — här de gällande auktorite-

terna (§ 70) — följa vid tillämpningen af dessa lagrum och huru ökas icke svårigheten för sundhets-nämnder i samhällen på landet, som lika med stad anses, inom hvilka icke finnes någon ständig läkareledamot? — Detta är i sanning en af lagförslaget ömtåligaste punkter, emedan den starkt ingriper i den enskildes fria disposition öfver sin egendom. Komiterade taga derföre sin tillflykt till myndigheternas nit, beslutsamhet och urskiljning, af hvilka de, för uppnåendet af lagstiftarens syfte, vänta sig mera än af den döda bokstafven (p. 64). »Väl blifver det svårt», säga komiterade, »att hos första uppsättningen af dessa myndigheter ingjuta den anda, som oundgängligen fordras; men småningom skall en sådan anda bilda sig och blifva en tradition, ett arf bland de kommunala sundhetsmyndigheterna».

Äfven med de bästa förespeglingar tror referenten dock, att några vissa kriterier bordt uppgifvas med hänsyn till sådan bostad eller lägenhet, hvarom § 23 handlar, till undvikande af missförstånd och strid. Det arf, hvarom komiterade tala, blifver alltid välkommet, när det utfaller; bäst är det härvid lag, liksom i allmänhet, att icke sätta för mycket tillit till arf.

Kap. 6. *Renhållning.*

I Motivet redogöra komiterade i korthet för:

- 1) Engelska kloaksystemet,
- 2) De franska afträdesgroparna »fosses d'aisance»,
- 2) Berlinska eller det s. k. tyska systemet med flyttbara tunnor,
- 4) Metoden att skilja det flytande från det icke-flytande genom grofva silar (Gérard et Cazeneuve), samt
- 5) Hvad komiterade benämna *Marinos* system.

Det skulle leda till alltför stor vidlyftighet, att ingå i någon analys af ofvannående och öfriga hithörande, vidt-omfattande frågor. Således endast några få anmärkningar!

Komiterade rekommendera för Stockholm och Sveriges öfriga större städer antingen det *Berlinska* systemet — till denna åsigt sluter sig referenten — eller ock det s. k. *Marinos*. Detta sednare, som mycket prisas och framhålles af komiterade, skiljer sig från det här ofvan, under 4) upptagna, franska sil-systemet genom en

mera prompt och omedelbar afskiljning af de flytande ämnen från de fasta under sjelfva exonerationen, men om fördelarna vid tillämpningen af detta framför det andra kan man ännu icke dömma. Marinos klosett — egentligen blott en del af det system, den representerar — är visserligen ganska lämplig inom den privata helsovården, så vida den *med uppmärksamhet* begagnas och med behörig omsorg skötes; men för renhållningen i stort inom en hel kommun och för den allmänna sundheten är genom densamma icke mycket vunnet, så länge man dermed ej kan förena urinens skyndsamma och ändamålsenliga afledning — ett problem, som alldeles icke blifvit löst medelst den nämnda klosetten.

Af just dessa grunder, och då några föreskrifter icke lemnas om urinens aflopp eller bortskaffande, synes det referenten vara väl tidigt att lagstifta om inrättandet af allmänna *urineringsställen*, hvilkas lämplighet för de svenska städerna torde vara ganska problematisk (§ 27), flyttbara *afträdeskärl*, der flytande och icke-flytande ämnen åtskiljas (§ 34) och *urinbehållare* (§ 34); och af samma skäl hvarken kunna eller böra §§ 34 och 35 qvarstå i dess nuvarande form. Åtskilliga §§ i detta kapitel innehålla emellertid högst viktiga, hygieniska stadganden, för hvilka man måste hålla komiterade räkning. Främsta rummet intager utan tvifvel § 25 om riklig vattentillgång. Ordalydelsen af densamma förefaller endast väl mycket positiv. I st. f.:

»Hvarje stad skall, så vidt möjligt, hafva ymnig tillgång på godt och tjenligt vatten»,

skulle referenten hafva föredragit följande: »Hvarje stad bör hafva ymnig tillgång på godt och tjenligt vatten, så framt naturförhållandena och samhällets tillgångar göra sådant möjligt». Samma tanka finner referenten äfven vara uttryckt af reserv. Hr *Norin* (Jmfr p. 81). — Hela detta kapitel tarfvade, enligt referentens förmenande, en omarbetning.

Kap. 7. *Begravningsplats.*

§§ 37—45.

Om man undantager en redaktionsotydlighet i § 37 («Lik må icke begravas i kyrka, ej heller, utom kyrka, i

murad graf, utan att öfvertäckas med etc.)), är detta kapitel väl uppsatt, dess motiver belysande och öfvertygande. I dessa sednare finnas likväl några historiska uppgifter, rörande Frankrike och England, som icke äro fullt exakta. Om det förra landet heter det nemligen: »I Frankrike hafva sedan flere århundraden begrafningar i städer ej tillåtits», ehuru man har sig bekant, att ännu i medlet af förra århundradet tusentals lik jordades i Innocens-kyrkogården i Paris, till dess densamma förbjöds och totalt undanröjdes 1785, då de hopsamlade benen efter hand transporterades till katakomberna *); och då komiterade säga, att i England föga vidtagits beträffande denna angelägenhet före 1853, torde det böra erinras, att, om äfven först 1853 och 1854 Parlaments-akter deröfver utkommo, den dock länge varit föremål för mycket arbete och undersökning, hvarom vittna: 1) den år 1843 eller 10 år förut af Mr *Edw. Chadwick* afgifna sakrika rapport om resultaterna af en särskilt undersökning rörande begrafning i städerna, och 2) det, efter föregående vidlyftiga undersökningar, af Gen. Board of Health framlagda, fullständiga och ända i detaljer genomförda förslag till begrafning utom städerna (General Scheme for Extramural Sepulture), hvaraf den ena afdelningen, åsyftande London, inlemnades till Parlamentet 1850, och den andra, för öfriga städer, 1851.

Kap. 8. Om åtgärder vid fortfarande större dödlighet.

(§§ 46—49).

Detta kapitel är utan tvifvel det viktigaste af alla; det utgör på en gång denna lagstiftnings utgångspunkt och hufvudändamål, under det att de öfriga äro att betrakta såsom medel för dess vinnande; det är också här vi skola se resultaterna af komiterades studier i ämnet, så väl de statistiska som de hygieniska.

I afseende på hufvudgrunderna och den legislativa uppställningen hafva komiterade af skäl, som förut blifvit anförda, ansett sig böra följa Englands helsovårdslag af 1848**).

*) *Nouveau Dictionnaire de Police*, par MM. *Élouin*, *Trébuchet* et *Labat*. Tom. I. Paris 1835. p. 440.

**) Till undvikande af missförstånd bör det erinras, att Englands helsovårdslag af 1848, som så ofta af komiterade åberopas, för närvarande icke är den gällande. Genom en nyare lag

Proceduren är, enligt förslaget, följande:

Har dödligheten i stad eller stadsdel under de sednast förflutna fem åren i medeltal för år varit större än 23 på 1,000 invånare, åligger Sundhets-nämnden att söka utreda orsakerna dertill samt föreslå åtgärderna till deras afhjelpande; Sundhets-nämndens tryckta berättelse härom öfverlemnas till Konungens Befallningshafvande; yttrande infordras från stadens invånare, som betala afgift till fattigvården; Sundhets-nämnden afgifver påminnelser deröfver, och Konungens Befallningshafvande insänder handlingarna jemte eget utlåtande till Konungen, som slutligen föreskrifver de åtgärder, han finner vara för ändamålet behöfliga (§§ 46, 47 och 48).

Referenten vill i förbigående anmärka, att denna lagstiftning företer åtskilliga väsentliga afvikelser från det engelska mönstret, bland hvilka må nämnas följande:

1) Enligt Englands »Public Health Act» kan en undersökning af hithörande beskaffenhet anställas äfven på ansökan af minst $\frac{1}{10}$ skattdragande invånare i en stad, köping o. s. v.;

2) Medelmortaliteten i England beräknas efter de sista 7 åren;

3) Gen. Board of Health, som har makt att tid efter annan förordna ett nödigt antal Inspektörer (Civilingenjörer, Superintending Inspectors), afsänder genast, om det pröfvas tjenligt, en sådan Inspektör, för att anställa undersökning på stället.

Men låtom oss hålla oss till lagförslaget, sådant det är. 2:ne frågor framställa sig alltid dervid:

1) Hvad berättigar komiterade, att såsom norm fastställa medelmortaliteten af 23 på 1,000, eller att påbjuda lagens ingrepp, då denna procent öfverskrides? och

2) Kan man begära eller vänta, att Sundhets-Nämnderna, med *den* organisation af dem, som är föreslagen, skola kunna eller vilja sysselsätta sig med utredandet af

---

(Local Government Act & Public Health Act 1858) har den föregående blifvit försatt ur verksamhet, Gen. Board of Health såsom sådan upphäfd, och dess makt och åligganden öfverlätne dels åt Regeringen (Home Office), dels i en mera utvidgad skala än förut åt lokal-auktoriteterna, — genom hvilket allt hela den allmänna helsovården i nämnda land inträdt uti ett nytt stadium.

Refer.

alla de förhållanden, som förorsaka en excessiv dödlighet?

Beträffande den första frågan, hafva komiterade med ledning af statistiska källor från utlandet åskådliggjort, huru och i hvad mån åtskilliga osunda inflytelser — till en del desamma, som i vårt land äro rådande — framkallat en onaturlig dödlighet; och hafva de till siffran framlagt den mortalitet i England, som härrör af sådana orsaker. I nämnde land, hvars dödsstatistik ej mindre än befolkningsstatistiken blifvit bragta till en hög fullkomlighet, och der för öfrigt de noggrannaste lokala undersökningar förnyade gånger blifvit verkställda öfver hela landet, har det varit möjligt att komma till någon visshet, och att i lagen inrymma det maximum af dödlighet, hvars öfverskott förutsätter orsaksmomenter, som på sanitär väg böra undanrödjas. Men för att tillämpa detta samma på Sverige, fordrades att känna och uppdraga analogien i dessa fall mellan de begge länderna, hvilket åter, med de ofullständiga materialier, som hos oss stå till buds, icke låter sig göra. Vi hafva alltför otillräckliga, statistiska uppgifter om yrken, industrier, lefnadssätt m. m., vi sakna helt och hållet en statistik öfver dödsorsakerna; och lägger man härtill olikheten mellan ifrågavarande länder till klimat, lefnadssätt, kommunikationsanstalter, in- och utflyttningar och åtskilliga sociala förhållanden, synes mig den från England hemtade principen af »mer än 23 döde på 4,000» såsom imperativ helt och hållet godtycklig. Då Englands medelmortalitet är 22 på 4,000, Sveriges 23, hade åtminstone analogien bjudit, att förändra den nämnda formeln till »mer än 24 döde på 4,000», (i stället för »mer än 23 döde på 4,000»). Också hafva komiterade sjelfva, vid skildringen af den stora mortaliteten i vårt land, yttrat sina betänkligheter; »de hafva tvekat», heter det p. 35», att antaga de anförda orsakernas tillräcklighet för framkallande af ett för Sverige så ofördelaktigt resultat», och påpeka, i öfverensstämmelse med Tabellkommissionen, en annan källa, nemligen »sådana ordningar och försummelse i lefnadssättet, som helt och hållet ligga den enskilte till last». Att bland dessa bränvinsmissbruket, öfver hvars olyckliga följder komiterade gifvit en sann teckning, spelar den största rollen, är icke

något tvifvel underkastadt; dock ingå uti samma grupp många andra momenter, hvilka icke äro tillräckligen kända och de der ännu mindre kunna statistiskt beräknas. Erkännas måste emellertid, att i denna punkt svårigheter hafva mött, hvilka gjort komiterades ställning såsom lagstiftare ganska brydsam.

Referenten hemställer till komiterade, om icke under de förhållanden, som här uppgifvits, lämpligast varit, att taga till utgångspunkt *en relativt stor dödlighet och sjuklighet, i allmänhet* utrönt dels på statistisk väg eller genom Tabellkommissionen, dels genom lokal undersökning, och att åt en framdeles skeende lagstiftning hafva öfverlemnadt att göra det amandemang, som genom statistikens bättre utveckling med tiden måste vinnas, nemligen bestämmandet af hvad komiterade redan nu föreskrifvit eller en viss bestämd, till siffran uppgifven *medelmortalitet*.

Hvad nu åter angår den andra frågan eller om Sundhetsnämndernas åtgöranden vid fortfarande större dödlighet, torde referenten längre fram få dertill återkomma, sedan han i ordning redogjort för lagens öfriga innehåll, och således äfven visat, *hvad* denna i allmänhet stadgar om Sundhetsnämnd och dess åligganden.

Kap. 9. *Hvad med stad jemförligt är.*

Nionde kapitlet bestämmer, att hvad som i hela denna afdelning blifvit stadgadt, gäller icke endast för stad, utan äfven för fiskläge, köping, bruk och fabriksanläggning, då sådant ställe är tätt bebygdt och har mer än 500 invånare.

Referenten saknar ett kapitel, som bordt i denna afdelning ingå, nemligen om bedrägerier och förfalskningar vid beredningen och försäljningen af födoämnen (mat- och dryckesvaror) och införandet af ett verksamt inspektionsväsende i afseende derpå. Då denna angelägenhet är af högsta vikt för ett samhälle, och då den dessutom helt och hållet egnar sig för en lagstiftning, sådan som den ifrågavarande, synes det referenten, som borde man här hafva berett densamma en välförtjent plats — en åsigt

för öfrigt, hvilken vunnit erkännande och sanktion i åtskilliga länder*).

2:a Afdelningen

Landet.

Innehåller: 1) Tillämpning af åtskilliga Sundhetsanordningar för städerna, 2) Barnmorskors antagande i hvarje pastorat, deras lönevilkor, m. m., och 3) Förbud mot barndops förrättande i kyrka under den kallare årstiden eller från Oktober månads början till April månads slut.

Lagstiftningen rörande barnmorskeväsendet å landet har tillkommit på den grund, att komiterade vid betraktande af den stora mortaliteten bland spädnare och yngre barn i landsorten, troligen beroende af vanvård, okunnighet, fördomar och sedvanor, ansett det vara både för helso- och sjukvården angeläget, att landsorten försågs med ett tillräckligt antal examinerade barnmorskor, de dels genom den direkta vård, de kunde lemna, dels genom nyttiga råd och motarbetande af fördomar bland allmogen, skulle undanrödja många orsaker till en förtidig död; och äro komiterade derom så mycket mera öfvertygade, som det visar sig af K. Sundhets-kollegii underdåniga berättelse år 1856 rörande barnmorskeväsendet i riket, att just de län, der dödligheten bland späda barn är minst, äro utrustade med ett jemförelsevis stort antal barnmorskor.

En hvar måste med tacksamhet erkänna värdet af den undersökning, komiterade egnat detta ämne, som verkligen behöfver att af lagstiftningen uppmärksammas. Referenten instämmer äfven med komiterade deri, att frågan är förtjent af den hemställan till K. M:t, som läses i komiterades inledande skrifvelse, men är deremot af den tanken, att densamma, isynnerhet i den detaljerade form, hvori den här framstår, ligger inom landets Medicinal-

*) Jmfr 1) *Public Health Act*, mom. 24. 2) Förhandlingarna vid Vålgörenhets-kongressen i Brüssel 1856, samt 3) Udkast till Sundheds-vedtægten for Danmarks Kiøbstæder, i Henhold till Lov af d. 12 Jan. 1858.

styrelses värjo och utom gränserna af detta lagförslag, som egentligen har att skaffa med lokala sundhetsåtgärder.

3:e Afdelningen.

Allmänna bestämmelser.

Denna afdelning handlar om proceduren vid sundhetsåtgärders genomförande, om olika myndigheters handläggning af olika ärenden, om böter och viten, bevakandet af lagens efterlefnad och åtal af förbrytelser emot densamma. I afseende på Sundhetsnämnd och hvad dertill hörer, åberopa komiterade K. Förordningen af den 30 December 1857, »angående hvad till förekommande och hindrande af farsoter och smittosamma sjukdomar bland rikets invånare iakttagas bör», som sålunda skall *qvarstå* såsom en helsovårds-akt, med de förändringar likväl, som komiterade uti ett särskilt bihang föreslagit.

Referenten går att i korthet redogöra dels för de allmänna bestämmelserna, dels för de föreslagna ändringarna af 1857 års Förordning. Hufvudpunkterna af de förstnämnda äro följande:

1. Sundhetsnämnd, »hvarom», såsom det heter, »särskilt är stadgadt», skall finnas i stad, köping och annor ort, som i kap. 9, § 50 nämnes.

2. Tomtreglering verkställes af den myndighet, som enligt gällande författning eger med tomtreglering för annat ändamål taga befattning, och underställes *Konungen* till stadfästelse.

3. Nybyggnad anmäles, i hithörande frågor, i stad hos *den myndighet*, som eger att angående byggnad besluta, och i samhälle på landet, som lika med stad anses, hos *Sundhetsnämnd*, men hos myndighet för byggnadsfrågor, der sådan finnes.

4. Föreskrifter till sundhetens betryggande mot menliga handteringar meddelas i stad af *Magistraten*, och på landet af *Konungens Befallningshafvande*.

5. Förbud mot osunda bostäders begagnande samt för helsan menlig trängsel i boningar utfärdas och vite förelägges af *Sundhetsnämnden*.

6. Fråga om anskaffande af ökad tillgång på vatten (vid annat förhållande än kap. 8 afser, der *K. M:t* be-

stämmor åtgärderna) upptages och afgöres af *Konungens Befallningshafvande*.

7. *Sundhetsnämnd* tillkommer att, i hvad bestämd föreskrift i denna lag icke finnes, *ordna renhållningen* för så väl allmänna platser, som gårdar, vretum och smygar, vattenhemtningsställen, afträden och gödselkistor, samt, der särskilt ansvar ej finnes utsatt, förelägga vite; vidare att *hafva uppsigt öfver renhållningen af ifrågavarande ställen*, hvarförutan *polismyndighet* i städerna och *kronobetjeningen* på landet ega att vidtaga de åtgärder, som på grund af denna lag kunna finnas nödiga; dock ankommer på *Konungen*, att, för stad med poliskammare, åt *denna öfverlemna* sådan uppsigt. I stad med 10,000 invånare och deröfver skall i tätt bebyggda trakter latrin- och gaturenhållningen ombesörjas af en för ändamålet *vald kommunalstyrelse*.

8. Fråga om tillstånd till svinkreaturs uppfödande i stad eller dermed jemförligt samhälle på landet upptages och pröfvas af *Sundhetsnämnden*.

9. Fråga om ordnande af begravningsplats pröfvas af *Konungens Befallningshafvande*.

11. Ut i frågor om tomtreglering, nybyggnad eller förändring af befintlig byggnad, för helsan menliga handlingar, beredande af ökad tillgång på vatten, samt ordnande af begravningsplats, skall *Sundhetsnämnden*, före ärendets pröfning af första myndighet, lemnas tillfälle att yttra, hvad den till sundhetens betryggande anser erforderligt.

Härtill komma ännu några §§ om böter, åtal m. m.

Beträffande dessa bestämmelser, kan referenten icke undertrycka den öfvertygelsen, att det skulle hafva ledt till en stor förenkling, om desamma meddelats hvar på sitt ställe i sammanhang med de §§ i det föregående, till hvilka de höra, i stället för att, som här skett, vara sammanfattade uti en särskilt afdelning.

De föreslagna förändringarna af 1857 års Förordning afse §§ 1, 2, 3, 4, 5 och 11.

§ 1. I samhälle på landet, som lika med stad anses, väljes äfven en ständig Sundhetsnämnd af 3, högst

6 ledamöter, utom hvilka provincial- eller distriktsläkaren, när han tillstädeskommer, eger säte och stämma i Nämnden.

§ 2. Mom. 1. Sundhetsnämnd i stad skall bestå af polismästare, der sådan finnes, en magistratsledamot, den magistraten utser, stadsläkaren, eller der flera sådana äro antagna, förste stadsläkaren, och å sockenstämma valde ledamöter, till ett antal af 6; egande dessa, om de nödigt akta, att bland stadens invånare till ledamot i Nämnden inkalla ännu en läkare eller annan lämplig person.

— Mom. 2—9. Om »valbarhet», »val af ordförande och vice-ordförande», sammanträden», »besluts fattande» (»af minst 3 ledamöter», i Förordningen, »minst hälften») behöfva icke närmare anföras.

— Mom. 10. Till biträde eger Sundhetsnämnden att bland samhällets invånare förordna ett nödigt antal *uppsyningsmän*, för hvilka instruktion af Nämnden utfärdas. — — — Tredekas uppsyningsman i fullgörandet af sina åligganden, må Nämnden genom vite honom dertill hålla.

— Mom. 11—16. Handla om »kallelse hörsammande», »vite för uteblifvande utan förfall», »klagomål öfver Sundhetsnämndens beslut», »förolämpande med ord eller gerning emot Sundhetsnämnden, dess ordförande, ledamot eller uppsyningsman», m. m.

§ 3 är alldeles förändrad. I stället för Förordningens 5 momenter om Sundhetsnämnds myndighet, medels förvaltning, utsökning, ansvar och redovisning, upptagas här i 2 momenter 1) Sockennämnds allmänna åligganden med hänsyn till helsovården inom församlingen, och 2) Sundhetsnämnds åligganden, hvilka äro följande: *a)* hvad enligt denna lag Nämnden tillhör, *b)* att vaka öfver efterlefnaden af de för allmänna sundheten gifna föreskrifter, *c)* sjelf meddela, eller, när detta ligger utom Nämndens befogenhet, af vederbörande myndighet begära de ytterligare åtgärder, som befinnas nödiga för sundheten, *d)* i laga ordning söka ändring af beslut i sundhetsfrågor, meddelade af annan myndighet, och *e)* att hafva allmänna sjukvården ordnad i och för möjligen utbrytande farsoter.

§ 4 upptager endast ekonomiska angelägenheter, förvaltning, redovisning m. m. (i Förordningen under § 3).

§ 5. Söcken- eller Sundhetsnämnd ege att, vid påfordran, skyndsammeligen erhålla laglig handräckning af polismyndighet i städerna och kronobetjeningen på landet, hvilka ock ega att sjelfnant vidtaga de åtgärder, som, med iakttagande af Förordningens föreskrifter, kunna finnas nödiga.

§ 41 g) Innehåller den förändrade ordalydelse rörande Konungens Befallningshafvandes rätt att bestämma viten, hvilken blifvit en följd af denna lag.

Sedan referenten nu redogjort för de allmänna Bestämmelserna (3:e Afdelningen), jemte de föreslagna ändringarna af den K. Förordningen d. 30 December 1857, hvilken Förordning enligt referentens förmenande hade behöft *alldeles* omarbetas, och sedan han dymedelst belyst det temligen invecklade machineri, med hänsyn till ärendenas pröfning och handläggning, som deri blifvit uppställt, eller med andra ord den föreslagna organisationen och förvaltningen af allmänna sundhetsväsendet, torde det vara i sin ordning, att närmare betrakta dessa sednare, och i sammanhang dermed till granskning upptaga den (pag. 337) gjorda frågan om Sundhetsnämnds befogenhet att utreda de förhållanden, som förorsaka en öfverdrifven mortalitet.

Tvenne alternativter hafva erbjudit sig för komiterade, det ena att göra Sundhetsnämnderna endast till konsultativa myndigheter (Frankrikes *Conseils de Salubrité de departements, d'arrondissemens, &cet.*) det andra, att åt dem äfven inrymma förvaltningen och ansvarigheten (Englands *General Board of Health, Local Boards*). Komiterade hafva i hufvudsaklig mån, men icke med full konsekvens, adopterat detta sednare och yrka inrättandet af:

1) *Sundhetsnämnder* efter de grunder och med de åligganden, som redan blifvit framställda. Hvilka attributioner komiterade tillägga dessa Nämnder, erfares bäst af den i motivet (p. 79) yttrade mening, att komiterade velat »af den kommunala myndigheten göra den egentligen ansvariga för sundhetslagens efterlefnad, velat hos Nämnden nedlägga initiativet till sanitära förbättringar, högsta uppsigten och det oafåtliga bevakandet», och hafva

komiterade i enlighet dermed äfven fastställt, att Sundhetsnämnderna ej blott skola *ordna* renhållningen, både för allmänna platser och inom egendomar, utan ock hafva högsta *uppsigten* deröfver, dels omedelbarligen, dels medelbarligen genom tillförordnade *uppsyningsmän*, utsedda bland samhällets invånare;

2) (om förslaget till sundhetslagen varder i Nåder antaget, eller till sina hufvudgrunder gilladt) en Centralmyndighet eller *Öfversundhets-styrelse*, sammansatt af 3 ledamöter, nemligen en lagfaren, en tekniskt bildad man och en läkare, jemte en sekreterare, hvilken styrelse skall hafva öfverinseendet öfver Sundhetsnämnderna och årligen mottaga dessas inkommande berättelser; afgifva utlåtanden, som af K. M:t infordras, eller af embetsmyndigheter begäras; göra underdåniga framställningar till K. M:t angående sådana ämnen, hvarom K. M:ts nådiga beslut bör begäras; afgifva årliga underdåniga berättelser om sundhetstillståndet i riket, granska uppgjorda planer till större och kostsammare arbeten, dem kommuner i sanitärt ändamål ämna företaga m. m. Sekreteraren skall hafva det egentliga bestyret med de dagliga göromålens vård och sammanhållande, samt äfven emellanåt företaga inspektionsresor. »Han bör följa», heter det, »den hygieniska vetenskapens utveckling och praktiska tillämpning i andra länder, för att densamma inom landet befordra».

Till dessa auktoriteter sluter sig — till stor olikhet med det af komiterade följda engelska mönstret —

3) en mellanlänk, som bildas af *Konungens Befallningshafvande*, till hvars pröfning och afgörande åtskilliga ämnen från Sundhetsnämnderna skola ingå.

Referenten klandrar icke denna organisation; lemmande å sido de anmärkingar, som deremot kunna göras, och med förbigående af den Centrala eller Öfversundhets-styrelsen, om hvilken komiterade yttrat sig blott villkorligt, frågar referenten endast, om man hos Sundhetsmyndigheterna försäkrat sig om den *sakkunskap*, som bör motsvara deras kall? Betraktar man Sundhetsnämndernas sammansättning och principen därför, eller att de på en gång äro rådgifvande och förvaltande —

ledamöter alltid måste blifva relativt inskränkt — och då, som ofvan visats, vid viktigare tillfällen appell kan göras till den högre myndigheten (Konungens Befallningshafvande), äro inga skäl för handen att ogilla denna del af förslaget. Beträffande åter *den sednare myndigheten*, saknar den ett konsultativt stöd för sina åtgöranden, hvarigenom en lucka uppstått, hvilken, enligt referentens förmenande komiterade bort fylla medelst organiserandet af permanenta *Läns-Sundhetsnämnder*. En liknande åsigt finner referenten äfven uttalad i det af en särskilt komité den 31 Oktober 1859 afgifna förslag till Förordning om *Landsting* eller en länen omfattande kommunal-representation, i det nemligen detta förslag bland de för länet gemensamma angelägenheter, om hvilka det tillkommer landstinget att rådslå och besluta, uttryckligen upptager »helsovård» *). Såsom ytterligare motiv härför får referenten dessutom åberopa förhållandet i Frankrike — på hvilket lands gebit komiterade i denna fråga inträdt — hvarest både arrondissementerna (underprefekturerna) och departementerna (prefekturerna) äro försedda med egna »Conseils de salubrité».

Att sundhets-Nämnden skall handhafva *uppsigten* öfver renhållningen, är en åsigt, som icke delas af referenten, i hvars tanke ändamålsenligast vore att upplåta densamma åt polismyndigheten. Komiterade utesluta väl icke denna sednare, hvars biträde de anse sig böra och behöfva tillita, men de ställa den helt och hållet vid sidan om den »kraftigare tillsynen af sundhets-Nämnden, understödd af ett nödigt antal valda uppsyningsmän». Besinnar man med hvilken mängd åligganden sundhets-Nämnderna blifva belastade, att deribland renhållningens ordnande för sig ensamt utgör en den svåraste och mest omfattande angelägenhet, för att icke säga, ett hittills ännu ingenstädes löst problem, och att medlemmar af en kommunalstyrelse i allmänhet hafva andra värf eller bestyr, som icke heller kunna försummas, så inser man lätt svårigheten för dessa Nämnder att betungas äfven med sjelfva

*) Underdåniga Betänkanden och Förslag till — — — 4:o Förordning om Landsting. Afgifna den 31 Okt. 1859 af den dertill i Näder förordnade komité. Stockholm 1859. p. 69. (§ 2).

uppsigten. Komiterades förutsättning, att resultatet lättare vinnes, om folkets egna ombud, kommunalmän, träda i stället för offentliga tjänstemän, med hvilka folket vant sig att stå i ett visst, spändt förhållande, förråder en egen uppfattning af polisen. Existerar en sådan spänning, är felet antingen å folkets sida, som icke lärt sig att respektera den lagbundna ordningen, eller å polisens sida, som icke blifvit bragt till den ståndpunkt, att den gör sig förtjent af folkets aktning. Att förhållandet i begge hänseenden fordom varit sådant, erkännes — numera är detta dock förändradt, och blifver det med tiden allt mer och mer. Referenten fruktar, att hvad komiterade här föreslagit lättligen eignar sig att åstadkomma retsamhet och splittring medborgare emellan.

I följd af de gjorda anmärkningarna, och såsom på en gång ett tillägg och en öfversigt deraf, vågar referenten slutligen framhålla följande *desiderata*:

1) Att, med hänsyn till statistikens närvarande ståndpunkt och de statistiska materialiernas ofullständighet, komiterade hade, i stället för formeln »mer än 23 döde på 1000» (kap. 8. Om åtgärder vid fortfarande större dödlighet), tagit till utgångspunkt en *i allmänhet bestämd* (ej till siffran uppgifven) *relativt stor* sjuklighet och dödlighet, på sätt referenten i det föregående andragit;

2) Att organisationen af den centrala sundhetsmyndigheten ingått som *en af de första* punkterna i lagen och varit gifven i och med denna;

3) Att komiterade föreslagit inrättandet af *Läns-sundhets-Nämnder* med landshöfdingarne till ordförande *).

4) Att uppsigten öfver *renhållningen* icke bort tillkomma sundhets-Nämnderna, utan *polismyndigheterna* i städerna och *kronobetjeningen* å landet;

5) Att påbud inrymts i lagen *om bedrägerier och förfalskningar* vid beredningen och försäljningen af mat- och dryckes-varor;

6) Att §§ 22 och 79 om tillsaluhållande af tapeter med arsenikfärger, samt barnleksaker och konfektyrer med till-

*) Jfr den Reservation af Justitie-Borgmästaren *C. J. Stolpe*, hvilken är det nyss åberopade lagförslaget följaktig. p. 158, (23 §).

hörande omslag, bestrukna med arsenik- eller annan metall-färg, — samt §§ 55—63 (lagstiftningen rörande barnmorskeväsendet å landet) *icke hade ingått* i denna lag, som egentligen har att skaffa med lokala sundhetsåtgärder — åsigt, hvilka delas af komité-ledamoten Hr *Norin* (Jfr Hr *Norins* reservation p. 81, 82 och 84);

7) Att de allmänna bestämmelserna varit upptagna under de särskilda §§ i de 2:ne föregående afdelningarna, till hvilka de höra, hvarigenom hela 3:dje Afdelningen, såsom sådan, gjorts öfverflödig; samt

8) Att *lagen* varit till sin form enklare, omfattande endast de mera hufvudsakliga momenterna och att de deri ingående olikartade detaljer, jemte K. Förordningen d. 30 December 1857, — denna sednare omarbetad och förenklad — sammanförts uti en särskilt codex, för att blifva en *K. Förordning*, försedd med *Instruktioner* för centralstyrelsen och dess sekreterare, för Läns-sundhets-Nämnderna (i händelse sådana organiserades), för sundhets-Nämnderna och Socken-Nämnderna m. fl., jemte andra hithörande föreskrifter och anvisningar.

Komiterade hafva låtit förslaget åtföljas af några *Bilagor*, innehållande vissa lagligen utfärdade påbud om sundhetsåtgärder i de belgiska städerna Lüttich, Tournay och Mons, samt ett utlåtande till »Comité de Salubrité» i Lüttich angående byggnadsärenden af en arkitekt, hvars namn icke uppgifves. Orsaken till nämnde akters meddelande hafva komiterade i det föregående (p. 48) sålunda uppgifvit: »Under åren 1850 och 1851 ingingo till Conseil supérieur d'Hygiène publique i Belgien ifrån en mängd städer och kommuner de af dem för sundhets-ärendenas ordnande antagna reglementen, hvilka efter pröfning blefvo af regeringen stadfästade. Några deraf få komiterade i öfversättning bilägga».

Referenten har genomgått dessa Bilagor, men deri endast kunnat upptäcka några få partiella stadgar, såsom om förbud att bebo osunda hus och lägenheter i städerna Lüttich och Tournay, samt en enda art. (artik. 9), eller den om renhållningen, af det reglemente, som blifvit antaget af kommunalstyrelsen i Mons för den allmänna sund-

hetens betryggande. Hvad som förmått komiterade att såsom profstycken framlägga dessa fragmenter, är för referenten oklart; ty dels äro de alltför obetydliga till sin omfattning och reproducera blott hvad man har sig bekant af den franska »La loi des habitations af den 22 April 1850», dels är den deri innehållna lagstiftningen i sin tillämpning helt olika den, som komiterade sjelfva föreslagit. Om dylika bilagor ansetts upplysande och behöfliga, hade i referentens tanke ett bättre och intressantare val kunnat göras, t. ex. af Dekretet den 18 December 1848 och Förordningen den 15 Februari 1849 rörande organisationen af »Conseils d'Hygiène publique et de Salubrité» i Frankrike, de Ministeriella Cirkulären med anledning deraf och framför allt *Instruktionen* rörande nämnde sundhetsmyndigheters åligganden, utfärdad af *Comité consultatif d'Hygiène publique*, hvilken innehåller en helgjuten och väl genomförd organisation af sundhetsväsendet, och sålunda snarare hade förtjent att komma till en allmänare kännedom.

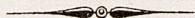
Jag avslutar härmed denna redogörelse och på samma gång fullgörandet af det uppdrag, som svenska läkarsällskapet gifvit mig.

Må de anmärkningar, referenten dristat göra, icke bedömmas såsom något begär att mästra eller klandra, utan tagas för hvad de äro, nemligen en helt enkel hemställan till komiterades och andras bepröfvande, förestafvad af enskilt öfvertygelse och af intresse för dessa viktiga frågor. Fullt medveten om de svårigheter, hvarmed förevarande arbete varit behäftadt, såsom i vårt land det första i sin art, är referenten äfven den förste att erkänna de förtjenster, som utmärka detsamma. Den möda komiterade derpå nedlagt, och den ifver och intresse, hvarmed frågorna omfattats, vittna om ett nit för allmänt bästa, som är vida öfver referentens beröm. Han önskar derföre och hoppas, att Förslaget med de *ändringar*, som af Dem, det vederbör, utan tvifvel skola pröfvas nödiga, vinner en välförtjent framgång.

Det gäller en stor och vigtig samhällsangelägenhet: sjukdomar, isynnerhet de epidemiska, och stor mortalitet bringa med sig många olyckor — fysiskt elände, social försämring, ja moraliskt förfall. »The way of cholera is the way of crime», yttrar en utmärkt, engelsk skriftställare i dessa ämnen, och det vore icke svårt att bevisa sanningen af denna och andra liknande satser. Huru makt-påliggande måste det således icke vara, att på allt sätt undanrödja orsakerna till sjukdomar, och dymedelst förekomma en öfverdrifven och förtidig dödlighet? Huru makt-påliggande, med ett ord, att förbättra och befordra allmänna helsotillståndet, då icke blott individens lycka deraf kan bero, utan äfven hela samhällens trefnad och välstånd? Ja, hvad öde än denna sak nu må få, förr eller sednare skall den segrande framgå. Mätte den derföre af statsmakterna allvarligen behjertas, och med lagstiftningens hägn omgjordas.

Det gifves visserligen de, hvilka anse det olämpligt eller obehöfligt, att för helsovården och dess angelägenheter stifta allmän lag, hållande före, att den ekonomiska lagstiftningen i förening med den enskilda omtanken skall vara tillfyllestgörande, för att i tidernas längd bringa oss till det mål, vi eftersträfva. Referenten ställer sig med hänsyn till denna åsigt på komiterades sida, och yrkar, i likhet med dem, imperativa lagbud. Erfarenheten har länge nog lärt oss, huru föga sundhetsreformen i Sverige framskridit, trots de många förordningar, cirkulärer och påbud, som tid efter annan i olika riktning hafva utgått, till exempel hvarpå endast må åberopas *begrafning i städerna*, eller jmförelsen emellan de stadgar och förordningar, som derom sedan många år tillbaka och efterhand blifvit gifna, och de förhållanden, som ännu i närvarande dag äga rum. Andra länder hafva redan längesedan insett behovet af en sundhetslagstiftning, ja redan skördat välsignelserika frukter deraf. Hvarföre skola då vi dröja att följa ett efterdöme, hvars värde bevittnas af tusentals fakta? En sundhetslag, kort och bestämdt affattad och af begge statsmakterna fastställd är, enligt referentens tanka, ett tidens kraf, ett nödvändigt beting för undanröjandet af många på samhällena skadligt inverkanse potenser och

dymedelst en kraftig häfstång för beredandet af en ökad både materiel och moralisk förkofran; ty här om någonsin gör sig med skäl gällande, både uti figurlig och reel bemärkelse, den vackra sanningen: »Land skall med lag byggas».

Handelt en kretig händing för beredning af en ökad
hållbarhet och motståndskraft: ty här om af
gammal för sig med skiljehållning både till grund och
och betydelsen den rätta sättningen: skiljehållning
för sig.

www.books2ebooks.eu